

TALENT KAO BOŽIJI DAR

**Zilhad Ključanin: *Panorama pobožne bošnjačke poezije XX. stoljeća*,
Behram-begova medresa, Tuzla, 2000.**

U našim kulturnopovijesnim okolnostima odavno se imala potreba za jednim suvislijim, književnokritičkim pregledom, panoramom, ako ne već i antologijom bošnjačkoga pjesništva XX. stoljeća koje je neposredno inspirirano vjerom. U susjednim kulturnopovijesnim tradicijama (kod Srba i u Hrvata) takve vrste poetskih izbora postoje već dulje vremena. Doduše, i kod nas se prije dvadeset i više godina pojavila jedna takva knjiga, koju su, koliko se moguće sjetiti, sastavili Alija Nametak i Rešad Kadić, ali u nju je uvršteno svega i svačega i imala je više prigodničarski, vjerskomanifestacioni karakter negoli ikoliko estetskokritičko propitivanje ovoga dijela pjesničkoduhovnog naslijeđa Bošnjaka. Ni Zilhad Ključanin se nije "usudio" napraviti antologiju, nego je ovdašnjem čitateljstvu rasprostro tek panoramu pobožne bošnjačke poezije, razumijevajući to kao nužnu stepenicu ka nekoj budućoj strožijoj (antologijskoj) selekciji nacionalnog pjesništva najneposrednije nadahnutog vjerom u Boga. Ključanin je u tom smislu u predgovoru *Panorami...* jasno obrazložio zašto je posegnuo baš za terminom "pobožna", a ne, recimo, "vjerska", "duhovna" ili koja druga religiozno *ujetovana* poezija.

Ključaninov izbor je vrlo široka lepeza pjesničkih ostvarenja od Safvet-bega Bašagića do Asmira Kujovića. Vrijeme rođenja prvog i posljednjeg pjesnika čini raspon više

od jednog stoljeća. U tom su vremenu kroz Bosnu protutnjala razna carstva, režimi, vladari, ratovi, genocidi, otpori. Povijest opstanka Bosne i Bošnjaka mjerena je poviješću njihova stradanja. Veliki je broj pjesama objavljen u tekućoj periodici, a neki od pjesnika nikad nisu ni dočekali svoju knjigu stihova. A da bi sliku bošnjačkog pobožnog pjesništva ponudio što raznolikijom, dakle i uvjerljivijom, sastavljač je uvrstio i one pjesnike koji bi u drugim (strožijim) antologijskim izborima teško mogli naći svoje mjesto, a itekako je važno bilo njihovo pjesničko prisustvo u vrijeme antiteističkih i drugih surovoideoloških totalitarizama kojima su i Bošnjaci i svi narodi na našim prostorima bivali izlagani. Tu prvenstveno mislim na poeziju Šemsudina Sarajlića, Džemile Hanumice Zekić, Mustafe Grabčanovića,

Rešada Kadića, pa Avde Mujkića, Selima Jelovca, Saliha Trbonje i mnogih drugih koji su sve ove protekle decenije stihovima slavili Boga i stvaranje Božije. Iz tog je razloga ova panorama književnoestetski dosta neujednačena, ali je zato vrlo cjelovita u smislu ostvarivanja kompletnije slike bošnjačkog pobožnog pjesništva tokom cijeloga XX. stoljeća. Od modernih pjesnika sastavljač Ključanin posebno izdvaja Džemaludina Latića kao skoro jedinog bošnjačkog pjesnika čija je poezija do srži prosočena islamskoinspirativnom vizijom svijeta. Zato je Latić, uz Musu Ćazima Ćatića, i najzastupljeniji autor *Panorame pobožne bošnjačke poezije...*

Za pjesnike i sve umjetnike koji vjeruju u Boga, njihov talent je neposredni Božiji dar. Svojim *pjevanjem*, oni uvijek slave Božije svestvoriteljsko prisustvo na zemlji. I onda kad pjevaju o prirodi, o ženi, o nekom ličnom ili kolektivnom sjećanju, o vlastitoj radosti pred tajnama i svrhovitostima svijeta, o vjerskim blagdanima i drugim povodima, o svemu čega se njihova nadahnuta duša dotakne, pjesnici veličaju Onoga Koji im je darovao postojeću stvarnost i upalio žizak trenutne spisateljske radosti. U islamskom razumijevanju umjetnosti nema *stvaranja*. Jedino je Bog onaj Koji stvara. Zato ima *otkrivanja*. Umjetnost je ona "posebna čovjekova duhovna djelatnost", "prožeta vlastitim osjećanjima o svijetu i životu", u kojoj umjetnik otkriva mogućnosti različitih zvukovnih, likovnih, pokretnoscenskih, jezičkih i drugih izražajnih "kombinacija" onoga što mu je od Boga već darovano. Slikar već ima boje, linije, unutarnji slikarski genij, ima zadatau inspiraciju i on, u traganju za uobličjenjem nadošle likovnoumjetničke vizije, zapravo otkriva mogućnosti njihova veličajnog kombiniranja i novooblikovanja. Muzičaru su od Boga darovani tonovi, sluh za selekciju i dijalektiku zvuka, pa on, skladajući svoju ko-

mpoziciju, samoga sebe načas sjedinjuje s muzikom najviših sfera i akustičkih radovanja u prirodi i vasioni. Tako je isto pjesniku darovan jezik. On u jezičkim stilskoizražajnim nijansama otkriva jedno posve novo semantičko treperenje riječi. Pjesnik u svakoj riječi *prepoznaje* ponornički krvotok i oćuti puls njihova značenjskog "srca". Poezija je zato više u *zvuku* nego u *značenju*, više u nevidnom zraćenju svoje kompozitnosti i književnoestetske poruke negoli u pukoj izravnosti onoga o čemu pjesnik *pjeva*. Pjesnik koji vjeruje zna da je Bog imao Svoje

velike božanske razloge kad je u Kur'anu Časnom skrenuo pažnju na pjesnike. Od svih ljudskih znanja i zanimanja jedino su pjesnici podignuti na razinu odmah iza vjerovjesnika Božijih. Jedna od kur'anskih sura nosi ime "Pjesnici". Pod pjesnicima možemo razumijevati i umjetnike (i umjetnost) općenito. Talent, kao dar Božiji, vrlo je ozbiljna činjenica za ozbiljna njegova nosioca. Onda kad u oholim glavama talent "prestane" biti Božiji dar, njegovi nositelji postaju uzoholjene nepredvidivosti s ozbiljnim posljedicama i po sebe i po

društvo u kojemu žive. Ali, to su već problemi koji nadilaze potrebe ovog malog osvrta na jednu veliku izdavačku činjenicu.

Imajući sve ovo u vidu Ključaninovu *Panoramu pobožne bošnjačke poezije XX. vijeka* valjalo bi čitati i u znatno širim kulturološkim (pa i političkim) kontekstima. U njoj se jasno vidi koliko je svaka književnost tkanica duše jednog prostora, vremena i naroda kojemu pripada.

Hadžem Hajdarević

m

VELIČAJNI ŠARM ESEJA

Džafer Obradović: *Bosna u ogledalu* (eseji), IK "Ljiljan", Sarajevo 2000., Biblioteka "Arhipelag"

Knjiga eseja Džafera Obradovića (1947.) *Bosna u ogledalu* jedan je od onih sretnih događaja koji nam vraćaju načetu vjeru u snagu izgovorene/napisane riječi. U deset briljantnih eseja ("Ogled o ogledalu", "Ogled o čovjeku", "Ogled o zemlji", "Ogled o vodi", "Ogled o životu", "Ogled o smrti", "Ogled o majci", "Ogled o kući", "Ogled o državi", "Ogled o vjeri"), temeljenih na domaćem višestoljetnom iskustvu i arhipelazima svjetske misli i literature, Obradović *otvara* kapije Bosne u svim njihovim povijesnim i aktualnim "bravama", "ključima", labirintima, likovima i izrazima, čudesima i oćitostima, radostima i kontekstima, ali s onom filozofskom odgovornošću i ljubavlju koja nićim ne reducira izvornu spoznaju o vlastitoj zemlji i vlastitom sebi i kod onoga koji *otkriva* i kod onoga koji čitateljski (sustvarateljski) sudjeluje u tom otkrivalačkom ćinu. Nimalo

slučajno, svoj prvi esej ("Ogled o ogledalu") poćinje poznatom bajkom o caru, i o carevim trima sinovima, i o ćarobnom ogledalu, i o oćevu testamentu kako bi trebalo koristiti ostavštinu, i o oholim i pohlepnim sinovima koji u djelidbi unišću i ogledalo i vlastitu srećnju budućnost, pa bi nam naćas bajka zasvjetlucala oporom bosanskom zbiljom i ovdašnjim krvavim djelidbama. Iza moći (i iluzije) ogledala, kao naše i bajkolike i suviše stvarne *zagledanosti* u velićine i zablude vremena kojemu pripadamo, slijede eseji o Čovjeku, Zemlji, Vodi, Životu, Majci i drugim "velikim pojmovima" ćovjekove sudbine i svakidašnjeg ćivota.

Lahki, šćedri, precizni jezik, pun humskog mirisa vrieska što ga je autor ponio od rodnih Borojevića kod Stoca, pa rećenica kroz koju misao klizi kao kroz stazu u kojoj se osjeća beskrajno lijepo, potom slike

pred kojima staje dah i misao traći put kao što bi ga traćila "neutješna voda", poredbe koje kadikad prepoznajemo kao sasvim *svoje*, sve je to u ovim esejima/ogledima istkano u mozaik i prelijepa i mudra govora, tako da se u ćasu velikodušno obradujemo što nećemo biti sami u ćitanju ove jedinstvene, skoro neponovljive knjige o dušić zemlje i dušić njezina vremena u različitim povijesnim i politićkim tjesnacima i kovitlacima. "Obradović", kako je u svojim recenzentskim napomenama istakao akademik Muhamed Filipović, "saopćava jedan u biti veoma artikuliran i sofisticiran filozofski tekst, u diskursu moderne proze, tipom jedne direktne naracije, a da izbjegava sve zamke akademizma i dosadne filozofske proze koja teći da nešćo dokazuje..."

Ćitajući Obradovićeve refleksije o fenomenima i izazovima postojećeg svijeta, postat će nam blići mnogi veliki domaći autori (Selimović, Kulenović, Dizdar itd.), ćije stihove ili književne ulomke autor podastire u argumentaciji vlastitog doživljavanja i komentiranja postojećeg svijeta. A kako je od aprila 1992. do maja 1996. bio pripadnik Armije Republike Bosne i Hercegovine, tri i po godine kao borac, a ostatak kao ćlan Generalšćaba Armije, mnoga svoja viđenja o svijetu i